

Index librorum prohibitorum és az egyházi könyvtár

Alcím mintájának szerkesztése

Boros István
tudományos főmunkatárs
Váci Egyházmegyei Könyvtár

Mottó

2013. 1. 14.

Boross István, OKGYK szakmai nap, 2012.

Tartalom

- Három rész:
 - Történeti bevezető és a kutatás állása
 - Előzmények
 - Könyvnyomtatás és reformáció
 - Kutatás állása
 - Index librorum prohibitorum kiadásai
 - Index és az egyházi könyvtár

Előzmények

- Ókor:

- Preszókratikusok istentagadók? Szókratész?
- A hagyomány szerint Kr. e. 411-ben Prótagorasz művét nagy nyilvánosság előtt az athéni agorán elégették.

- Keresztények:

- Szent Pál Efezusban (ApCsel 19,18-19): „Sok hívő is előállt, beismerték és elmondták saját mesterkedéseiket. 19A bűbájosok közül sokan könyveiket is elhozták, és mindenki szeme láttára elégették őket.”

Előzmények

2013. 1. 14.

Boros István, OKGYK szakmai

Előzmények

- Apológéták, különösen Tatianosz: a pogány antik kultúrához, valláshoz és filozófiához való viszony; mit szabad olvasni tőlük.
- Nagy Konstantin császár 325-ben elégettette Ariosz műveit, valamint. Halálbüntetést helyezett kilátásba azoknak, akik birtokolják.
- Nagy Szent Baszileosz: A fiatalokhoz c. írása (mérték tartó álláspont).
- Nagy Szent Leó pápa 446-ban manicheista iratokat égettetett el.
- I. Gelasius pápa (492-496): Decretum Gelasianum mintegy az első római index.
- 3. Konstantinápolyi zsinat 681-ben általa elítélt szövegek elégetését rendelte el.

Könyvnyomtatás és reformáció

- A könyvnyomtatás feltalálása forradalmasította a könyv előállítását:

- A kódexek másolásával nem a kis példányszám, hanem a másológépekben már megtörtént a cenzúra, a megrendeléssel, a szöveg korrekciójával, stb.

- követhetetlen nyomtatványok, főleg apró nyomtatványok, egy oldalas levelek, röplapok. Például a váci Schedel-ősnyomtatvány példányba számos aprónyomtatványt „rejtettek el” : ff.32.-33. között: Philip Melanthon: De veteri nomismate gentis Iudeae. Viteberge: Clemens Schleich et Antonius Schöne, 1569. 1 f.

- Privilégium és Index

Kutatás állása

- 1998-tól kutatható a vatikáni titkos archívum.
- A római inkvizíciós és indexkongregációs anyagok legjelentősebb kutatási programját a Deutsche Forschungsgemeinschaft támogatja évi 200000 Euróval. A projekt vezetője Hubert Wolf, münsteri egyháztörténész.

Német egyetemeken (például):

- Paderborni Egyetem kutatása: Römische Inquisition und Indexkongregation – sorozat 11 kötet.

Kutatás állása

- Magyar, másodlagos kutatás

- Donath Regina: Tiltott könyvek egy Mária Terézia korabeli főúri könyvtárban. In: MKSZ 1972. 03-04. 210-219. [O'Neill grófné hagyatéka] – Eszterházy Károly váci püspök (1755-1759) hívta fel Pálffy Miklós kancellár figyelmét arra, hogy a grófné hagyatékában számos már tiltott könyv található, vagy azok közé kell sorolni. Az O'Neill könyvtár volt az első, amely úgy került árverezésre, hogy előzetes cenzúrán esett át.

- Magyar László András: Girolamo Cardano és a váci cenzor. In: Magyar könyvszemle 1992. 1. 66-68.

- V. Ecsedy Judit: Hamis és koholt nyomdahelyű magyarországi nyomtatványok a XVIII. Században (EKE közgyűlésén tartott előadása)

- Sipos Anna: Index librorum prohibitorum a demokratikus Magyarországon (Könyvindexek 1945–1946). In: Könyvtári figyelő, 53. évf. (2007) 3. sz.

Kutatás állása

- A magyar helyi kutatások forrása és célja:
 - Források: maguk a könyvek, könyvtári katalógusok; levéltári anyagok: Liber et censura, Facultas, Bibliotheca.
 - Célja: nem pusztán a könyvtárak tartalmi feldolgozása, hanem alapkutatásként az egyházmegyei olvasási szokások, könyvtárhasználat, stb. feltárása.

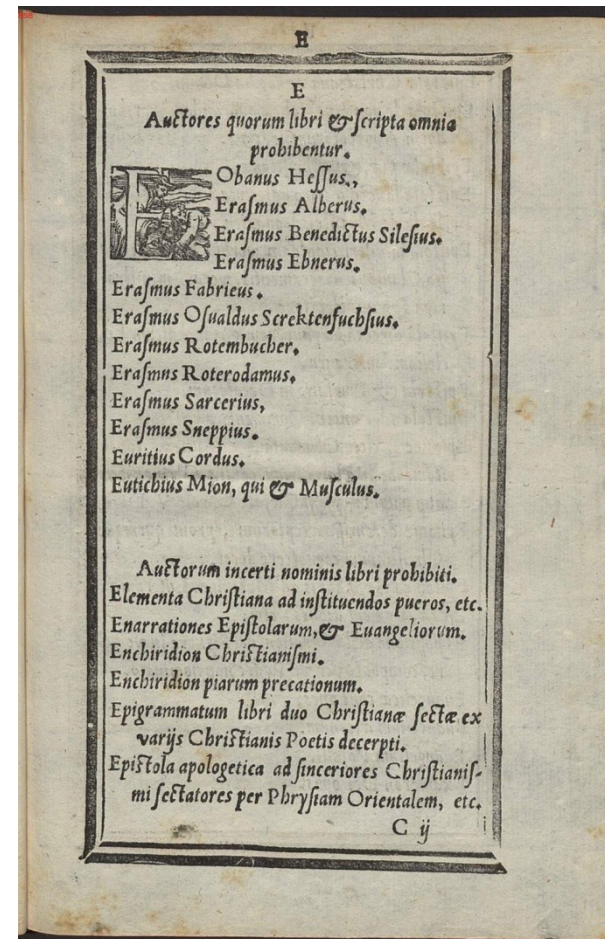
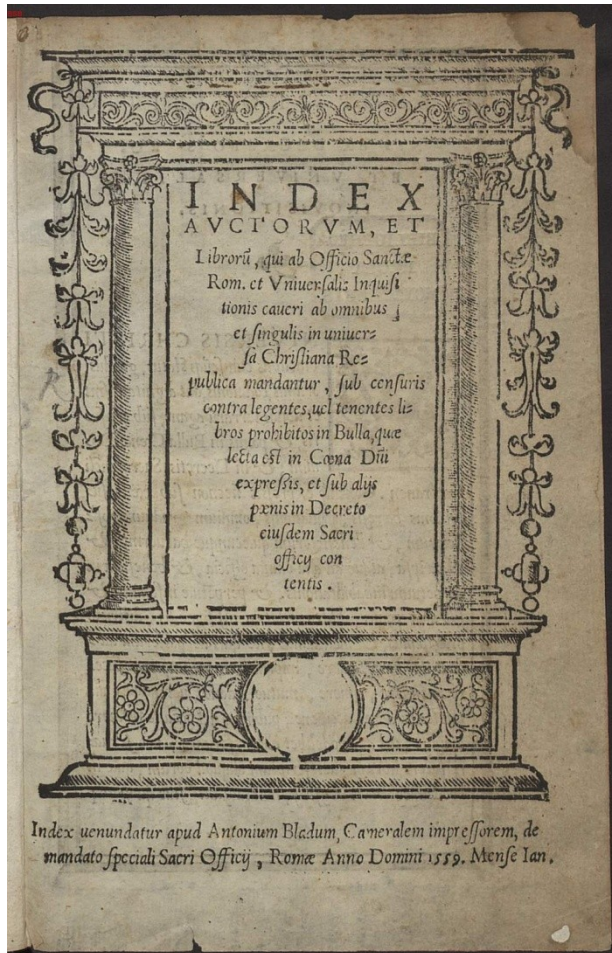
Index librorum prohibitorum kiadásai

- Ellenreformáció tiltó katalógusai:
 - 1540: Leuveni egyetem tiltó katalógusa
 - 1543: Carafa bíboros (majd IV. Pál pápa) rendelete, miszerint csak az inkvizíció által jóváhagyott könyvek szabad kiadni.
 - 1544: Párizsi egyetem katalógusa
 - 1559: IV. Pál pápa idején összeállítják az Indexet.

Index librorum prohibitorum kiadásai

- Első kiadás
 - **Index Avctorvm, Et Libroru[m]**, qui ab Officio Sanctae Rom. & Vniuersalis Inquisitionis caueri ab omnibus et singulis in uniuersa Christiana Republica mandantur ..., Romae, 1559
 - Betűrendbe szedve:
 - Auctores quorum libri et scripta omnia prohibentur
 - Certorum auctorum libri prohibiti
 - Libri prohibiti ab incerti nominis auctoribus compositi (Auctorum incerti nominis libri prohibiti)
 - Biblia prohibita (a híres bázeli Frobenius nyomdájából mindjárt három kiadást is: 1522-est, 1530-ast és 1538-ast).
 - Typographi ex quorum officinis diversorum hereticorum opera prodire (több mint hatvan nyomda, illetve kiadó).

Index librorum prohibitorum kiadásai

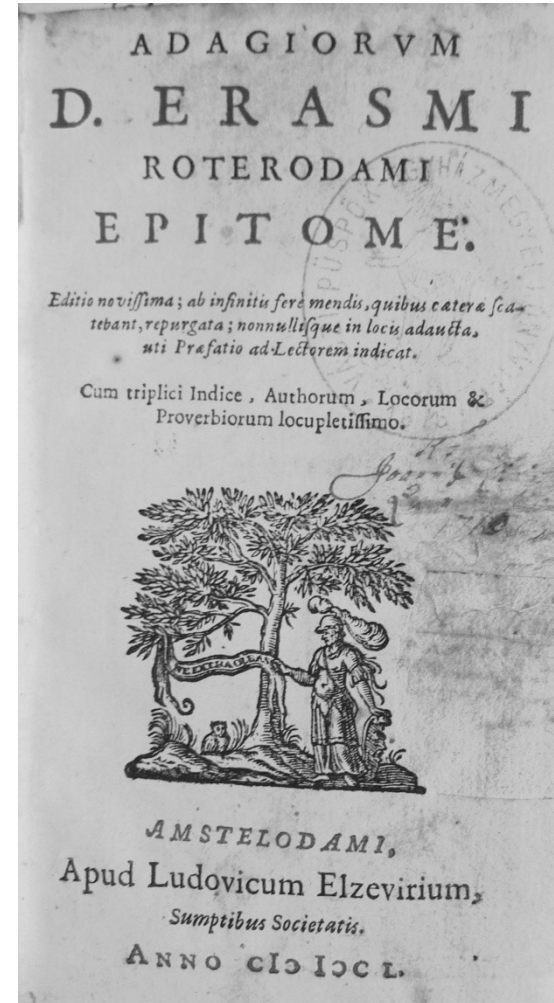
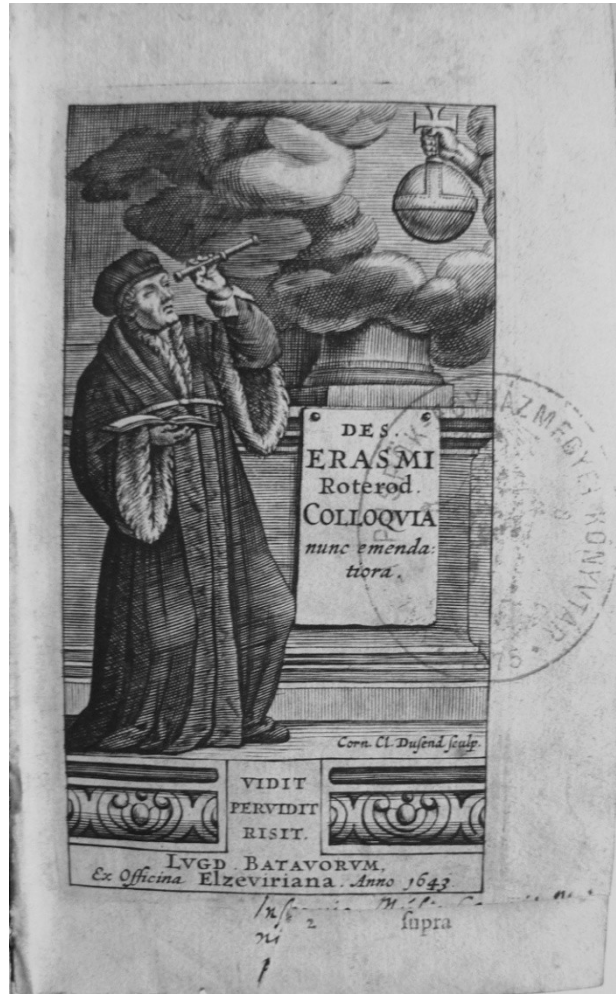
2013. 1. 14.

Boros István, OKGYK szakmai

Index librorum prohibitorum kiadásai

- Néhány szerző:
 - Henricus viii. Anglus (minden írása)
 - Desiderius Erasmus (minden írása)
 - Calvin
 - Luther
 - Savonarola (11 műve)

Index librorum prohibitorum kiadásai

Index librorum prohibitorum kiadásai

2013. 1. 14.

Boros István, OKGYK szakmai

Index librorum prohibitorum kiadásai

- Az ún. tridenti kiadás

- A Tridenti zsinat kibővítette az első kiadást, s IV. Pius 1564-ben *Dominici gregis custodiae Domino* című enciklikájával hirdette ki. Ennek a kiadásnak címe elhagyja a szerzőket, majd ebben a formában válik bevetté egészen a 20. századi megszüntetéséig. (Ez az úgynevezett „tridenti index”.)

Index librorum prohibitorum kiadásai

2013. 1. 14.

Boros István, OKGYK szakmai

Index librorum prohibitorum kiadásai

- IV. Pius 1571-ben felállítja a Congregació indicis-t, melynek feladata az Index összeállítása és a tiltott könyvek olvasásának engedély kiadása. Eza kongregáció 1917-ig (március 25-ig), amikor is XV. Benedek feloszlatja. Funcióját a Szent Officium veszi át.
- XIV. Benedek pápa alatt 1754-ben a legnagyobb volumenű revíziónak vetik alá a római indexet.
- Utolsó: Index librorum prohibitorum SSMI D.N. Pii XII jussu editus anno 1948. Civitas Vaticana typis polyglottis vaticanis 1948.
- Magyar szerzők:
- Kollár Ádám, Bölöni Farkas, Prohászka Ottokár.
- Az *Index librorum prohibitorum* hivatalosan a *Hittani Kongregáció* 1966. június 14-i közleményével szűnt meg.

Index és az egyházi könyvtár

- Tiltott könyvek tárolása
 - Az egyházi könyvtárakban többnyire elkülönítetten, elzárva tárolták a tiltott könyveket. A könyvtári katalógusokban is külön vették számba.
 - 19. százattól lazábban kezelték.
 - Az első váci könyvtári ügyviteli szabályzat 1879-ből való (VPL Bibliotheca 2580/1879). A tiltott könyvekről nem rendelkezik, sőt a 13. § kimondja, hogy bármely könyv kikérhető olvasásra a könyvtárba. A levéltári anyagokat átnézve, nem találtam tiltott könyv olvasására vonatkozó kérelmet.

Index és az egyházi könyvtár

- Tiltott könyvek egy váci püspök könyvtárában
- Cathalogus librorum in Bibliotheca Episcopali Vaciensi
 - Nádasdy Ferenc püspök könyvtárado mánya, amikor Kalocsán az érseki széket elfoglalta [1-889]
 - Catalogus Librorum Episcopo Kamanhazyanorum[890-1098]
 - Catalogus Librorum in Bibliotheca Episcopali Vaciensi ab antiquo existentium [1099-]

Index és az egyházi könyvtár

- Nádasdy Ferenc
 - Mintegy 900 kötet mű. 40 kötet index lévő.
- Reformátor teológusok
 - Calvinus Joan.: Lexicon Juridicum, Hanoviae 1619.
 - Buddeus Joan.: These de Atheismo et Superstit. Frajan. Rh. 1707.; Institutines Theologico Dogmat. Lipsiae 1723. - Johann Franz Buddeus (1667-1729), német filozófus, **lutheránus teológus**. Pietizmus, Jéna.

Index és az egyházi könyvtár

- Katolikus, de a janzenistákkal és reformerekkel lojálisok
 - Natalis Alex.: Theologia Dogmatico-Moralis. Venetiis 1769. - Natalis, Alexander (Alexandre Noel, 1639-1724), francia katolikus filozófus, teológus és egyháztörténész. Dominikánus szerzetes, késő barokk skolasztikáját és gallikán nézeteket.. Janzenistákkal kompromisszumot kereste. Három 1684-ben és egy 1754-ben megjelent műve indexen..
- Janzenisták
 - Barcos, Martin de: Petri Aurelii theologi (Joannis Du Verger de Hauranne, necnon et Martini de Barcos) opera, jussu et impensis cleri gallicani... edita... - Parisiis : excudebat A. Vitray, 1646. - 4 parties en 1 vol. in-fol.. - Autor: Barcos, Martin de (1600-1678).; Petrus Aurelius = Duvergier de Hauranne (vagy Du Verger), Jean (1581-1643), Saint-Cyran apátja.

Index és az egyházi könyvtár

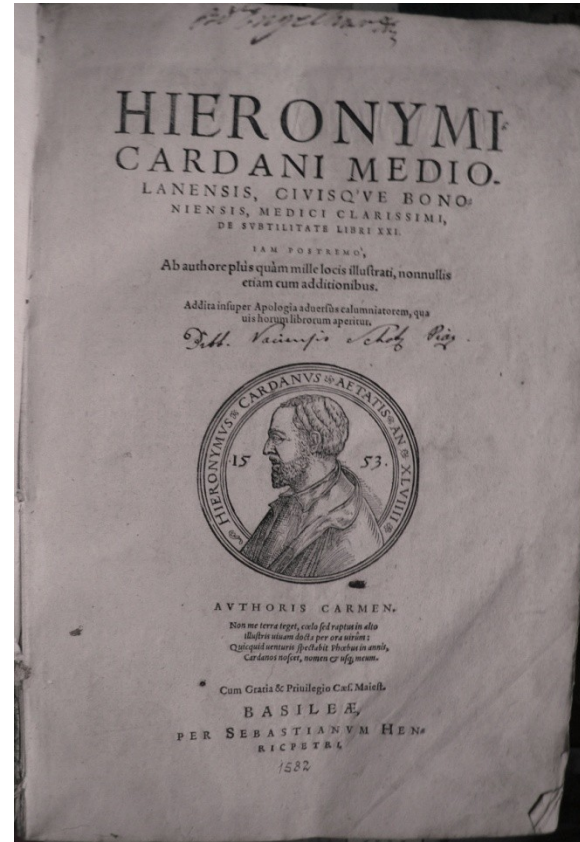
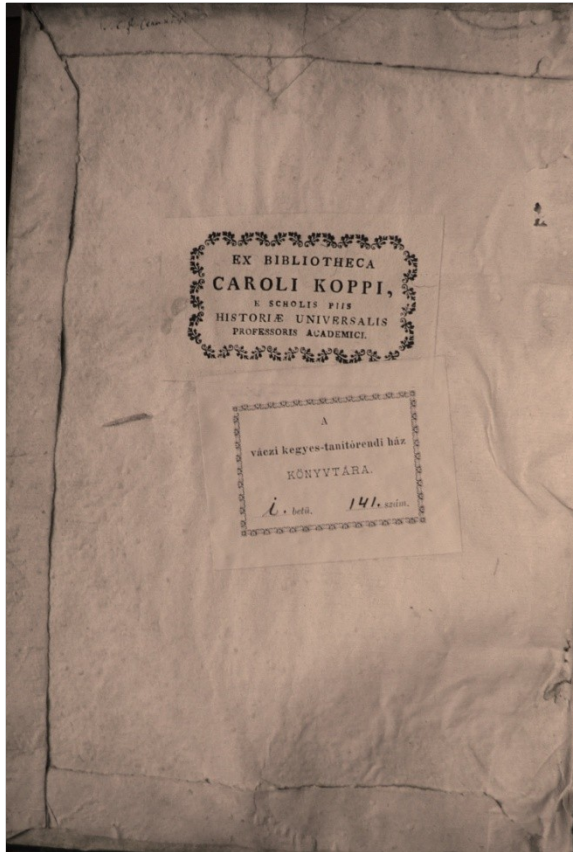
Váci piarista „magán” cenzor?

- Magyar László András: Girolamo Cardano és a váci cenzor. In: Magyar Könyvszemle 1992. 1. 66-68.
- Girolamo Cardano (1501-1576): a padovai egyetem rektora. Az orvostudománytól matematikán és filozófián át egészen a démonológiáig művelte a tudományokat.
- 1551-ben jelent meg a De subtilitate összefoglaló műve.

Index és az egyházi könyvtár

- 1595-ös kiadású Index több művét tartalmazza (De sapientia, De veritate, etc.), a De subtilitate-t is azzal, hogy „nisi corrigantur”.
- A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtárban a De subtilitate-nak van egy példánya, mely a tulajdonos-bejegyzés szerint a váci piaristák tulajdonában volt.
- Ebben a példányban számos kihúzás, illetve teljes áthúzás van, olvashatatlanná téve a szöveget. A 73 áthúzás változó hosszúságú, a tartalomjegyzékben egy-két szavas, a szövegben több oldalas is van. Mintegy helyileg magvalósítva az Index utasítását.

Index és az egyházi könyvtár

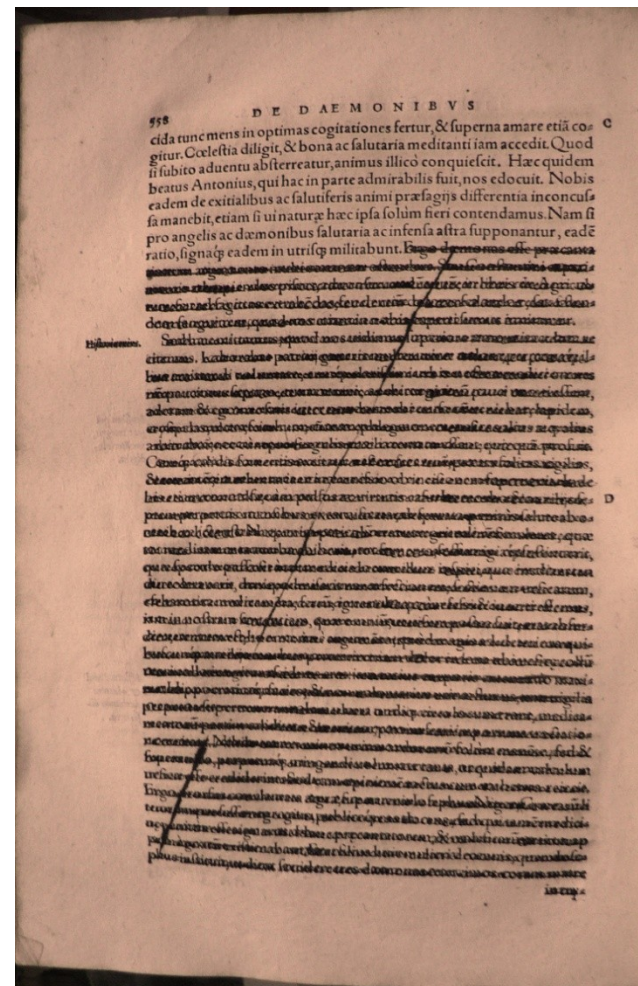

2013. 1. 14.

Boros István, OKGYK szakmai

Index és az egyházi könyvtár

211.a	currentium pulsus, l. Pulsus incurrent.	diluviorum cause
uturis digno	curruum ratio quibus metimur iter, l. Na uim quomodo.	diphryges
211.a	cuspis teli ut arma perforet 199.b	dispensatorem fraudulentu deprehendes
530.c	cutis quomodo absque dolore perforetur, l. V ulnus absque dolore.	diuini afflatus a demonia fol.
397.b	motus. cuius dolor similis colori ungarum & coinaum 343.a uestigijs delena	diuinijs parandis, l. Fraus.
265.b	dis 392.d	doloribus remedium, l. An
419.a	cylindri duo propria 450.c	materia gemia.
206.d	cyperus, galanga & curcuma eiusdem speciei 250.d	domus cur antequam ruant dant
205.b		dormientes, l. Homines qui dorsum ut uideas, l. Specul
nia, l. Bri-		draconis sanguinis, l. Sang
		duelli ratio
	D	
489.b	Dæmones & mortui quando & ubi maxi mè sentiantur 567.b esse osten= diur ex historia 559.b	E
1.d	dæmones & mortui quando & ubi maxi mè sentiantur 567.b esse osten= diur ex historia 559.b	ebur quid sit & quot gen quomodo seruetur
ibid.	dæmones naturaliter quomodo possint ui deri, l. Mortui.	echinus
corpora.	dæmones Telchimnes 561.a	echo perfecta conditiones quid sit
possunt 7.a	dæmonum historiã qui scripserint 568.d	eclipsium modus, l. Solis alti eclipsium solis tempore cur
ta corp.	dæmoniaci afflatus, l. Diuini.	rea
7.a	dame 329.b	electrum 188.c
regularium	Damauti Hispani præstigiatoris histo ria 520.d	dit.
449.a	Dantes Aldigerius Florentinus 267.a	elementa omnia demonstrat quòd sunt frigidissima
263.c	decocta ex lignosa parte fieri debent. fol. 236.d	elementa quomodo in mixto in mixto duobus modis
219.a	decor, l. Pulchritudo.	elementa Euclidis, l. Euclid
ntes 214.d	decrepitorum filij quomodo cognoscun	elementorum natura, & nu
219.a		
151.a		
117.a		
545.a		
300.d		

2013. 1. 14.

Boros István, OKGYK szakmai

Index és az egyházi könyvtár

- Magyar László közleményében arra következtetett, hogy egyetlen váci piarista szerzetes végezte el az Index szerinti korrigálást.
- Feltehetnénk a kérdést: Törvényeken és előírásokon túlmenően vajon a 21. század egyházi könyvtárosának és levéltárosának hogyan kell eljárnia belső készletétől kiindulva, lelkiismeretét követve az olvasók lelki üdve érdekében? – Nyilván nem összefirkálva a dokumentumokat!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!